

рането за женска еманципация, Стайка приставя на Боримечката), повествователят не просто намира оправдание за „простъпките“ на героините, но всъщност ги изобразява като максимално представителни за високите критерии на патриархалното. Изписвайки се от патриархалния ред и неговите предписания и представи за женско поведение, те същевременно се оказват максимално вписани в неговото разбиране за присъщите на женското качества, като преданост, състрадание, съчувствие, всеотдайност и жертвоготовност. Оправданието на отклоняването от нормите се основава на съпричастието им към „лудите“ и „лудостта“, тълкувани като еманация на духовното израстване на нацията⁹. Нещо повече, повествуването оценнява това отклонение, превръщайки го в единствена мяра за нормалност и определител за нравственост, чийто максимално експлицитен израз са и финалните изречения на романа. Именно тази мяра преразпределя констелациите в обществото, преобръща ценностните йерархии и превръща маргиналите в образци на достойно – неробско – поведение. Особено интересен е този подход спрямо радикално маргинализираната, изтласканата отвъд границите на социалното – блудницата.

Маркирайки образа ѝ, повествуването изтегля невидими нишки, прави неяви паралели с два други женски образа. От една страна, създава любопитни асиметрии със споменатата бегло в началото на романа игуменка Христина, която също има „лоша слава“, „обичана“ е от много мъже („обичат я дяконите“) и дори един мъж (Левски!) е пренощувал у нея. Заедно с това, както вече е отбелязала българската критика¹⁰, в реда на съответствията между високите персонажи и маргиналите, текстът набелязва симетрии между Рада – *безсрамница* и *безумница* в квалификациите на Хаджи Ровоама, и блудницата на Бяла черква. Милка Тодоричина е не само страничен, но и един от най-загадъчно смълчаните (една единствена, но пък знаменателна реплика), притаени, непредставени в техните вътрешни изживявания, бегло маркирани женски образи в „Под игото“. Спасяването на Соколов изглежда естествено в контекста на цялостното преобръщане на разбирането за чест, достойнство и доблест и техните носители в края на романа, когато „пропадналите“, „отхвърлените“ и „опозорените“ проявяват „висок героизъм“ на фона на „благоразумните безсърдечия“ и „честните низости“.

По тази причина повествуването само бегло загатва едно от възможните обяснения: „...няма за какво да се бои, какво да губи, какво да жали...“, оставайки на читателя да потърси и други отговори. От една страна, обитаването на социалната и пространствена периферия (Мунчо, Колчо, фигурата на девойката сирак – Рада и Марийка, на грешницата – Милка) получава от един момент нататък привилегирована позиция, доколкото, независимо от лишенията – от разум, зрение, социално положение, чест, осигурява „силна подвижност“ и друга гледна точка¹¹. Заедно с това естествената човешка благодарност към Огнянов провокира доверие и ответни жестове от страна и на Рада, и на Марийка, и на Милка. (Тук се налага да вметна, че рицарските му жестове¹² – във воденицата, на изпита, пред дома на Милка и пр., макар и да извеждат към един от възможните генеративни кодове на книгата¹³, нямат самостоятелна роля. Рицарството на Огнянов е пресемантизирано по-скоро като функция на апостолската му мисия („и това той върши несъзнателно, без да си обяснява как...“), щрих към и естествено продължение на героико-романтичния образ на революционния